

”בין כרמים ושדות עומד מגדל בן חמש קומות“:

הבית הציוני כאתר מאבק בין אתוס חלוצי לאתוס בורגני

מיכל חכם

בית-הספר למדעי התרבות, אוניברסיטת תל-אביב

‘הבית’ הוא מוסד מרכזי בכינון של לאומיות. התרבות הציונית, בימי היישוב וראשית המדינה, עסקה באופן אינטנסיבי לא רק בכינונו של המרחב הטריטוריאלי הלאומי ובהבניה של תחושת ההשתייכות אליו, אלא גם בכינונו של המרחב הדומסטי ובטיפוח אמות מידה אידיאליות לארגון חיי הפרט והמשפחה. טקסטים תרבותיים רבים שנוצרו בתקופה זו מאיירים את העקרונות לארגון, לשימוש ולהתנהלות של המשפחה בחלל הבית הפרטי.

בשיח הציוני הדומיננטי, בשלביו המוקדמים, הוקצה לבית, במובנו כחלל האישי, ולא הציבורי, מקום שולי. אדרבא, שיח הדומסטינות צומח בארץ-ישראל בהקשר אידיאולוגי השולל את עצם מושג הבית ומציב מולו אידיאלים של קיום ארעי ונייד מכאן, ושל חיים קולקטיביים מכאן. הדומסטינות הציונית צומחת, אם כן, על רקע שיח השולל אותה משום שבראש ובראשונה עיסוק בדומסטינות הוא מעניינה של הבורגנות, אותה הגדיר שיח הציונות הסוציאליסטית של ההתיישבות העובדת כאחד מן ה’לאווים’ הגדולים: שלילת הגולה, שלילת המזרח ושלילת הבורגנות. גם הזרם המרכזי של ההיסטוריוגרפיה הציונית האדיר את חלקה של ההתיישבות העובדת בהקמת המדינה וסימן את ההזדהות עם ערכיה כמרכיב חשוב בייצוג העצמי של בן/בת התקופה.

יחד עם זאת, מחקרים של השנים האחרונות מראים שלא ניתן להתעלם ממשקלה של הבורגנות ביישוב היהודי ומהיותה בעלת תפקיד חשוב במימוש החזון הציוני ובייצור הזהות העצמית של הלאום. השפעתה של הבורגנות היהודית בפלסטינה על כינון הזהות הלאומית ניכרת גם בהשפעה מכרעת על תרבות הדיור ועל פיתוחו של ‘טעם בורגני’ שמשקף את התרבות כפרקטיקה, היינו, ריהוט הבית, לבוש, תפריטי מזון, נוהגי ניקיון והרגלי קריאה.

דרך דיון במבחר טקסטים – ספרות הדרכה לארגון הבית, עבודות אמנות, ספרות יפה, כתבי עת לילדים ועוד – אבקש להציג כיצד בא לידי ביטוי המתח בין האתוס החלוצי-התיישבותי לבין האתוס הבורגני בדיון בדבר הבניית החלל הדומסטי; כיצד מחלחלים דגמים בורגניים לטקסטים שיומרתם המפורשת היא אינדוקטרינציה להגשמה חלוצית; כיצד מאמץ האתוס החלוצי דגמים דומסטיים-היגייניסטיים בורגניים; ואת האמביוולנטיות שמבטאים סוכניו של השיח – הכותבים, המאירים והציירים.